

La llengua sarda comuna. Característiques i història d'un procés

DIEGU CORRÀINE
Ufitziu de sa Limba Sarda, Tortoli, Sardenya

1. POMPEU FABRA 1868-1948

Vull donar les gràcies als organitzadors d'aquest III Colloqui Internacional centrat en la lingüística de Pompeu Fabra per dos motius: el primer, perquè m'ofereixen la possibilitat d'endinsar-me encara més en la «casa» de la lingüística catalana i en aquest ampli conjunt d'exegetes, estimadors, deixebles antics i moderns d'en Fabra, que sou vosaltres, aquí i ara, i del catalanisme lingüístic en general. Segur que intentaré aprofitar aquest privilegi, per a compartir tot el que seré capaç d'aprendre aquests dies (i el que he pogut aprendre en més de trenta anys de viatges a Catalunya) amb amics i col·laboradors.

El segon motiu del meu amistós agraïment és perquè ens heu donat la possibilitat (a través de la meua persona) de mostrar als catalans que, a pesar dels esdeveniments (no sempre amistosos) que han caracteritzat la nostra història comuna durant segles, fins i tot des del punt de vista lingüístic, a Sardenya el sard perviu, amb dinàmiques bastant positives, mirant al futur. L'elaboració de les normes de la *limba sarda comuna* és una de les millors mostres dels nostres èxits i de la nostra voluntat de futur i, al mateix temps, un exemple de la utilitat de treure profit, a Sardenya, de l'«escola Fabra» i del procés d'estandardització i d'oficialització català. Com a mínim per part meua i per la part que pugui tenir jo en el procés d'enfortiment del sard a través de la seva estandardització.

2. LES LLENGÜES DE SARDENYA

Segons la Llei sarda 26/1997, les llengües parlades a Sardenya són cinc: el sard, evidentment, i després el gallurès al nord (que és una varietat meridional de llengua corsa, bastant parlada encara), el sasserès (una mescla entre gallurès, italià i

sard, parlat essencialment a la ciutat de Sàsser/Tattari i Porto Torres / Portu Turre, però que es parla cada vegada menys), l'alguerès, del qual segur que en sabeu bastant, i el tabarquí (que és una varietat de lligur) parlat essencialment a l'illa de Carloforte, al sud-oest de Sardenya, que és bastant popular. A aquestes quatre varietats lingüístiques, la nostra Llei 26/1997 reconeix la mateixa tutela i protecció legal que reconeix al sard.

Varietats geogràfiques de la llengua sarda.

La Llei italiana 482/1999, que representa, després de més de cinquanta anys del naixement de la República, l'aplicació real de l'article sisè de la Constitució italiana, que deia i diu, de manera molt genèrica, que «La República tutela amb les normatives corresponents les minories lingüístiques», reconeix a Sardenya solament el sard i el català, que tenen, doncs, un doble reconeixement legal: regional i estatal.

Està clar que avui parlaré únicament del procés d'estandardització de la llengua sarda, dels problemes i de les solucions adoptades, sabent que moltes de les reflexions i, probablement, també de les propostes i de les solucions poden valdre per a altres llengües o han estat introduïdes en altres llengües, com pot ser, sense sortir del marc romànic, el cas del *rumantsch grischun* (romanx dels Grisons) o del *ladin dolomitan* (ladí dolomític).

3. REALITAT SOCIOLINGÜÍSTICA

Després de quasi mil anys d'existència, el sard presenta els problemes típics de les llengües no oficials: diglòssia, transmissió intergeneracional en perill, substitució lingüística.

Tot això, a pesar del fet que el sard té una història important: els seus primers documents escrits es remunten al 1080, més o menys. A pesar que durant —com a mínim— tres segles, fou la llengua oficial de la nostra illa, fins a l'arribada (o la conquesta) dels catalanoaragonesos, que introduïren el català com a llengua oficial. Després, el castellà substituï el català i més tard l'italià substituï el castellà, quan Sardenya fou entregada, cedida, pels poders de l'època, als ducs de Savoia, que definitivament, el 1720, es convertiren en reis, essent la nostra illa un regne, el Regne de Sardenya, encara que amb dinastia estrangera.

Així doncs, el sard no és un dialecte qualsevol amb ganes de convertir-se en llengua, sinó una llengua que ha perdut la seva sobirania, i per tant, que ha perdut la possibilitat de desenvolupar el seu estatus i el seu corpus, per motius polítics i històrics externs, no per la nostra pròpia voluntat de rebuig i de renúncia a la nostra llengua nacional. Una llengua que ara vol tornar a recuperar aquesta sobirania com a mínim lingüística, segons el que preveuen les lleis vigents.

Per a avançar aquest procés i reforçar-lo al mateix temps, som molts els qui volem una veritable llei de política lingüística que de veritat converteixi el sard en llengua oficial o cooficial, per superar la diglòssia en tots els aspectes.

El sard, avui dia, està bastant implantat en la societat, és popular i viu, però prevalentment d'ús oral, limitat a les relacions interpersonals, d'ús local i familiar, present a les capes més baixes de la societat. A més, és utilitzat més per la gent gran que pels joves, i més al camp que a les ciutats.

Segons l'única enquesta sociolingüística d'àmplies dimensions i estesa a tot el territori sard, titulada «La situazione sociolinguistica sarda», encarregada pel Govern sard a les dues universitats de Sàsser i Càller i presentada oficialment el 5 de maig del 2007, de les 2.437 persones entrevistades, d'una població sarda total d'un milió sis-cents mil habitants, en un territori de 24.000 quilòmetres quadrats:

- el 68,4 % coneix i parla una de les varietats del sard;
- parla una d'aquestes varietats el 85,5 % de les persones als municipis inferiors a quatre mil habitants;
- parla una d'aquestes varietats el 57,9 % de les persones als municipis de més de cent mil habitants;
- el 29 % el parla però no l'entén;
- només el 2,7 % no el parla i no l'entén;
- només el 31,9 % dels entrevistats està en contra de l'ús del sard a l'Administració pública;

- el 57,7 % està a favor d'una forma única escrita de sard;
- el 78,8 % està a favor que el sard s'introdueixi a l'escola.

Enfront d'aquests resultats hi ha motius suficients per ser molt optimistes, perquè hi ha llengües menys parlades i populars que la nostra, però hi ha motius suficients per ser pessimistes, perquè una llengua prevalentment d'ús oral i interpersonal, al llarg dels anys, a manca d'una política lingüística coherent i efectiva, pot empitjorar la seva condició i fins i tot desaparèixer.

Ja assistim, en realitat, a una reducció progressiva de la quantitat de parlants i a un empitjorament de la qualitat de la llengua, cada vegada més afectada per les interferències innecessàries de l'italià, sobretot pel que fa al lèxic, fins i tot en el nucli mateix de la llengua: els noms dels colors, de les relacions de parentiu, les formes de salutació, els mesos i les estacions de l'any, la macrotoponímia, es troben en una situació de perill molt greu, a punt de desaparèixer.

4. LA TRADICIÓ LITERÀRIA

A partir del 1080, amb el primer document en llengua sarda, l'anomenat *Privilegio Logudorese*, no hi ha segle en què no tinguem testimonis importants de llengua sarda escrita. Es consolida, durant els últims segles, una tradició literària fonamentalment centrada, al sud, en la varietat lingüística de Càller, la capital, amb extensió al Campidano geogràfic (privada, en la seva escriptura, de la possibilitat de representar els fonemes d'articulació complexa, és a dir, consonants faríngies, glotals, nasals, etcètera), i, al nord, en les varietats del territori que inclou Ozieri, Ploaghe, Bonorva, que representa l'anomenat *Logudor* geogràfic, prop de Sàsser, la capital septentrional.

Està clar que els escriptors i traductors actuen com a mediadors entre llur pròpia varietat local i el conjunt de lectors de la resta de territoris sards, i comencen, per la seva banda, a la seva manera i per exigències essencialment literàries (no pas sota l'impuls de gestionar o d'administrar lingüísticament el territori) un procés espontani d'abstracció i d'estandardització individual.

D'aquí sorgeix la tradició de representar el sard com a dividit entre dues «macrovarietats» (l'anomenat *logudorès* i l'anomenat *callerès* i després, amb una extensió més gran, *campidanès*), dividides, és clar, en subvarietats. I en una estructura jeràrquica en forma d'arbre, que suposa una generació única de la llengua, que s'hauria dividit en dues branques principals i, posteriorment, en altres petites ramificacions successives, fins arribar a les parles dialectals de cada localitat.

De manera evident, per a qui coneix un poc la nostra llengua, aquesta divisió, segons la meua opinió, no descriu bé, ni representa, ni la varietat ni les relacions complexes entre els diferents fenòmens fonètics, morfològics i fins i tot sintàctics del sard. I constitueix, com a mínim, un obstacle més a l'hora d'elaborar un estàn-

dard, perquè el sard, en definitiva, sembla constituït per dos blocs lingüístics incompatibles, com algú s'atreveix a afirmar.

Segons el meu parer, sembla més útil representar les més de tres-centes cares locals de sard com brins d'herba d'un únic prat, o com anelles d'una xarxa entrellaçades més o menys amb les anelles circumdants, en un pla d'igualtat, sense jerarquies.

5. LA VISIÓ DELS DIALECTÒLEGS

Els problemes que hem tingut i que tenim (perquè no tots, sobretot dins de la Universitat, estan convençuts de la possibilitat d'arribar a un estàndard únic, o simplement no ho accepten) a l'hora d'elaborar un model lingüístic de referència, neixen de la persistència d'aquesta visió dicotòmica de la llengua, que estén a l'àmbit lingüístic una denominació de caràcter geogràfic, és a dir: Logudor > logudorès, Campidano > campidanès, únicament perquè hem tingut i tenim un pol d'expansió literària al nord i un altre al sud.

De tota manera, aquests anomenats *logudorès (L)* i *campidanès (C)* són el resultat de l'abstracció i l'elaboració independent dels escriptors, sense intents d'arribar a una norma única, i no dues llengües reals, com fan els qui hipotitzen dos blocs contraposats (fins i tot tipològicament diferents i oposats per fronteres).

6. CONTÍNUUM LINGÜÍSTIC

Per això, a l'hora d'iniciar un procés d'estandardització, proposarem de deixar de banda (i així ho hem fet) la bipartició derivada de l'extensió a l'àmbit de la llengua de la dicotomia de la tradició literària, i de partir de l'examen de totes les varietats efectives i reals de la llengua. Per descobrir després, potser, que l'estàndard no ha anat gaire lluny del que els escriptors havien proposat.

Per això les comissions que han elaborat el primer i el segon estàndard recents (*limba sarda unificada* el 2001, i *limba sarda comuna* el 2006) han treballat per buscar una norma de referència única en la totalitat del territori lingüístic continu i no per separat, en cadascuna de les subllengües (*L* i *C*), amb el resultat de tenir dos estàndards i no un.

De tota manera, encara que haguéssim arribat a dos estàndards, tindrien els mateixos defectes que algú atribueix a l'estàndard únic, és a dir: el sacrifici de les varietats «internes». Només que, si acceptem parlar de sacrificis —i no es tracta de sacrificis— és diferent sacrificar-se a favor d'un que a favor de dos estàndards. Sempre hi haurà una part que no es reconeixeria ni en un ni en els dos. I aleshores, per què no optar a favor de tres, quatre, cinc estàndards, per acontentar tothom?

Això seria la negació de la funció i la utilitat d'un estàndard.

7. NORMALITZACIÓ I NORMATIVITZACIÓ

Hi ha com un rebuig, sobretot en els sectors més progressistes, que consideren l'estàndard com la tomba de les llengües, una manera un poc burgesa de matar l'espontaneïtat del poble, que no es deixaria empresonar —opinen, suposen ells— en la presó que serien els estàndards per a les llengües. Per desgràcia, hem d'admetre que aquests defensors de les llengües, en definitiva, defensen la força i la pervivència de les llengües estatals en un territori que els seria aliè, condemnant, en realitat, les llengües sense estàndard a desaparèixer davant la desproporció de forces, de recursos i d'àmbits d'ús que tenen les llengües nacionals enfront de les llengües estatals.

El fet fonamental sobre el qual potser és útil reflexionar és que l'exigència (i també, la utilitat i en definitiva la necessitat) d'un estàndard únic no és la conseqüència d'una actitud aristòcrata, artificial i opressora de la suposada espontaneïtat natural de les llengües, sobretot orals i amb fort simbolisme identitari, sinó que està relacionada, fonamentalment, amb un procés i una voluntat recent, moderna, actual, d'oficialització de la llengua, que pretén la «normalització» de manera que el sard —i les altres llengües amb estatus similar— sigui d'ús normal en la societat i en el nostre territori, en tots els documents, en tots els àmbits i usos que pertoqueuen a una llengua lliure de desenvolupar-se, en l'administració, a l'escola, en la salut, a les empreses, en el medi ambient, etcètera.

L'exigència de tenir una norma de referència sobretot escrita no pot ser únicament, com era al segle XIX, una exigència relacionada amb l'ús literari del sard (en prosa i en poesia) quant a expressió individual, des de baix i cap a baix (només horitzontal, com a mitjà de comunicació accessori i secundari), de missatges d'una comunitat que «accepta» la diglòssia, buscant un petit refugi en la literatura, acceptant l'italià en els usos formals i oficials.

L'exigència d'un estàndard no està tan sols relacionada amb la voluntat democràtica de defensa de les diferències (que és un fet molt actual i que tots els pobles reivindiquen), de defensa d'una llengua que expressaria millor els nostres sentiments personals, individuals. L'estàndard no és l'instrument indispensable per reforçar la llengua del cor.

Aquesta exigència està relacionada amb la voluntat moderna de defensar un dret lingüístic històric de tornar a la llengua oficial —que els sards tenim— i expressar la voluntat de govern lingüístic del nostre territori nacional, la necessitat de tenir una llengua que sigui mitjà de comunicació i expressió col·lectiva d'una comunitat en la seva integritat, aquesta vegada, de dalt cap a baix i viceversa, en sentit vertical, per superar la diglòssia i utilitzar el sard en àmbits també formals.

El govern lingüístic del territori, protagonitzat per diversos agents i entitats; que té una pluralitat de mitjans de difusió, de tipus i de modalitats; que té necessitat

de coherència, univocitat, persistència i universalitat en la formulació i en la difusió de tot tipus de missatge que pretengui tenir valor i vigència en el temps i en l'espai, no pot prescindir de l'adopció d'una norma —com a mínim escrita— única, de referència, supralocal. Aquesta finalitat no la poden complir dos, tres o quatre o més normes en competència i tendencialment lliures d'evolucionar independentment l'una de l'altra, com pot passar amb llengües tipològicament diferents.

8. COM I QUAN NEIX EL PROCÉS D'ESTANDARDITZACIÓ A SARDENYA?

La idea d'una primera forma d'estandardització, entesa com a forma i sistema de referència supralocal de la llengua sarda per representar (com fa, precisament, una bandera) de manera unitària la diversitat real (oral) de la llengua mateixa, és una necessitat que neix:

— en el passat, dels escriptors més clarividents i amb una visió cultural supralocal, nacional, perquè volen contribuir, a vegades de manera inconscient, a la construcció de la nació sarda o, si més no, perquè aspiren a tenir un nombre de lectors més ampli i estès respecte dels del propi poble o ciutat. Podem considerar els escriptors del passat com els primers estandarditzadors, perquè quasi mai no escriuen en la varietat pròpia, local, sinó que proposen un model més universal: Gerolamo Araolla (1550-1600), Giuanne Mateu Garipa (1580-1640), Mateu Maddau (1723-1800), Giosepe Cossu (1739-1837).

— en època contemporània, o de la comunitat d'estudiosos i de militants culturals i polítics (fins a l'any 1998) o del Govern (del 1998 al 2006), perquè tots volen que la llengua no sigui únicament un mitjà de comunicació social (a més de símbol identitari i dipòsit cultural) sinó sobretot un mitjà de comunicació territorial i oficial, modern i complet, no reservat exclusivament a les relacions interpersonals i informals.

9. L'ESTÀNDARD: DE LA DIGLÒSSIA A L'OFICIALITAT

En aquestes relacions comunicatives complexes i esteses a tots els àmbits i usos (precisament per la voluntat de superar la diglòssia), l'instrument per excel·lència és la llengua escrita, en la qual se centren els esforços d'estandardització. Així com el sard ha de fer un salt complet de l'oralitat a l'escriptura, per emancipar-se i tenir un futur entre les llengües que ja han fet aquest pas (és més, per estar en igualtat de condicions amb aquestes llengües), no pot prescindir d'un estàndard escrit, que uneix, representa i reforça la llengua mateixa i totes les seves varietats (que, soles, no podrien competir amb la llengua o les llengües dominants).

Ben mirat, històricament, i en el cas sard també, tot sistema d'escriptura, tot escriptor o tot govern que experimenta o adopta nous sistemes d'escriptura,

constitueixen un pas endavant en el camí de l'estandardització coherent per permetre una oficialitat real de la llengua. I l'oficialitat jurídica i lingüísticament efectiva, amb totes les conseqüències positives per la millora de l'estatus i del corpus de la llengua, reforça la consolidació de la llengua, n'evita la degradació quantitativa i qualitativa, i n'assegura la completeza i la modernitat, i viceversa.

10. ELS ANTECEDENTS DEL PROCÉS D'ESTANDARDITZACIÓ

L'inici del debat modern sobre l'estandardització es pot situar a l'època de la Lelínami (Lega per le Lingue delle Nazionalità Minoritarie dello Stato italiano), 1984, amb la revista *Limbas*, i la Sotziedade pro sa Limba Sarda, de la qual vaig ser fundador i secretari l'any 1985. La Sotziedade, en la trobada del 25 de setembre del 1988, titulada «Su tempus presente de sas limbas minoritàrias e sos problemas de s'istandardizatzione issoro», que reuní sards, friülans, ladins i romanxs, afrontà la qüestió de l'estàndard, espinosa i delicada, que tantes polèmiques suscitarà, però també moltes expectatives, un projecte anomenat «Pro unu sardu aunidu», com es titulava la meva comunicació en aquella trobada.

El debat continuà l'any 1990, a Còrsega, a la conferència sobre «Les langues polinomiques» amb la presentació d'un projecte nostre «mononòmic» sobre «Sa limba sarda, dae s'oralidade a s'iscritura, dae sa divergèntzia a sa cunvergèntzia».

El juliol del 1994, a la Corunya, amb la comunicació «Para una lengua sarda de referencia».

El maig del 1997, a Quartu (Sardenya), amb una xerrada sobre «Il futuro della lingua sarda: un progetto di standardizzazione».

L'abril del 1998, a Nuoro (Sardenya), es presentà una reflexió profunda i argumentada titulada «Pro una limba sarda zenerale e moderna» en un seminari titulat «S'unitade de sa limba sarda e de àteras limbas natzionales (problemas, mètodos, solutziones)».

El novembre del 1998, a Càller, al seminari «Sardegna a confronto con altre minoranze linguistiche», organitzat pel Govern sard, la meva comunicació sobre «La standardizzazione nel futuro della lingua sarda» proposava com a exigència ineludible el procés d'estandardització de la llengua sarda. D'aquí nasqué la idea de formar una comissió especial, formada per experts de llengua sarda i professors de la universitat, que naixerà un poc més tard, el 28 de desembre del 1998.

Una vegada s'hagué format la comissió i començà a treballar, l'any 2000 es publicà en sard la meva proposta de «Normativitzatzione ortogràfica de sa limba sarda», al número 17 de la *Revista de Filología Románica*, de la Universitat Complutense de Madrid. En aquest article es presenten les línies generals d'un procés d'estandardització possible, que trobarem parcialment en les normes de la successiva *limba sarda unificada* (LSU) del 2001.

11. NAIXEMENT DE LA LSU: 2001

La LSU neix dels treballs del grup d'investigadors que rebé l'encàrrec (el desembre del 1998, confirmat el 28 de desembre del 1999) del Govern sard, i que formaven Eduard Blasco, Roberto Bolognesi, Diegu Corràine, Ignazio Delogu, Antonietta Dettori, Giulio Paulis, Massimo Pittau, Tonino Rubattu, Leonardo Sole, Hans-Jürgen Wolf i Matteo Porru (secretari).

El treball de la comissió acabà el febrer del 2001. Posteriorment, les normes es publicaren en un llibret d'unes cinquanta pàgines.

Per complir l'encàrrec, la comissió es reuní vint-i-una vegades, a Càller i a Oristany, durant, com a mínim, cent vint hores.

Una gran tasca de confrontació i fins i tot d'enfrontament, amb propostes variades, que ha desembocat en un projecte únic, votat i firmat per tots.

La conseqüència de la publicació de les normes de la LSU ha estat una polèmica interminable, sobretot a la premsa diària, on prevalen els contraris; contraris no a les solucions adoptades sinó al principi mateix d'estàndard. Per una banda, proposen novament els dos «estàndards» literaris, el *logudorès* i el *campidanès* (o pseudologudorès i pseudocampidanès, perquè històricament, cada escriptor proposa solucions individuals en molts casos diferents dels altres). I per altra banda, s'afirma clarament que d'estàndard el sard no en necessita, perquè l'estàndard ja existeix... és l'italià. I també que l'estàndard mataria les varietats, seria artificial, etcètera...

En aquest cas i en altres, hem pogut constatar que s'usen, universalment, els mateixos arguments contra l'estandardització que trobem en altres països i llengües. En realitat, aquesta última posició ha estat defensada, i encara ho és, per qui fa vint anys era contrari a reconèixer el sard com a llengua —i no com a dialecte— i per tant, digne de reconeixement i de protecció jurídica. Aleshores la batalla era: sard dialecte *versus* sard llengua. Avui hem vençut la batalla que reconeix el sard com a llengua, amb les lleis 26/1997 i 482/1999, i els adversaris d'aleshores s'han reciclat oposant les varietats del sard contra la hipòtesi d'un estàndard. No obstant es repeteixi de mil maneres que un estàndard no s'oposa a les varietats per «excloure-les» i eliminar-les, sinó que en tot cas és un «complement» que pot actuar com un «salvavides» per a aquestes varietats, els adversaris repeteixen periòdicament els mateixos prejudicis. Paral·lelament a aquestes posicions, se'n forma una altra que recrimina a la LSU una excessiva inclinació vers el nord lingüístic, de ser massa «logudoresa» i de negligir la varietat «campidanesa». Aquesta proposta es coneix amb el nom de *limba sarda de Mesania*, llengua sarda mitjana.

12. NAIXEMENT DE LA LSC: 2006

A conseqüència de les polèmiques que l'estàndard LSU provocà, el Govern sard, que tenia el deure de dotar-se d'un instrument lingüístic propi per fer realitat uns mínims de política lingüística (que en realitat és inexistent en termes de reflexió coherent i expressa en una llei *ad hoc*) decideix, l'any 2005, de formar una segona comissió que ha de fer propostes sobre un estàndard escrit de referència per al sard. Amb mi, van formar-ne part els professors Paulis i Bolognesi — presents, com jo, a la primera comissió—, i els professors Michel Contini, Giovanni Lupinu i el doctor Mario Puddu. Tots junts formàvem una subcomissió lingüística, perquè a la comissió general també hi havia antropòlegs, sociòlegs i historiadors. Sota l'impuls determinant del president del Govern sard, Renato Soru, que demanà de manera expressa als lingüistes una norma lingüística, i davant les vacil·lacions dels lingüistes que feien propostes no unitàries, s'adoptà altre cop, i amb nova força, la norma de la LSU del 2001, almenys com a punt de partida. El mateix president Soru afirmà que la LSU constitueix un projecte acabat i coherent i que el Govern prefereix aquest model, amb eventuais modificacions, abans que res. I així s'arribà a incorporar a la LSU algunes modificacions, amb un component i un resultat més elàstics i més meridionals, com demanaven alguns: doble pronom personal *lu/ddu* i doble article plural *sos-sas/is*. Així naixia la *limba sarda comuna* (LSC), que el Govern sard sancionà com a llengua oficial per a l'ús experimental amb un decret del 18 d'abril del 2006.

La LSC nasqué, doncs, com un compromís entre la tradició literària, la LSU i algunes demandes de la *limba sarda de Mesania*.

13. LSU > LSC, MODEL LINGÜÍSTIC I MODEL ORTOGRÀFIC

Tant la LSU com la LSC constitueixen un:

— model lingüístic, perquè volen individuar, seleccionar, extreure de la llengua real un resultat natural que pugui servir de model, per exemple ['putu], ['puəu], ['putsu], ['pusu], ['putʃu] > ['putsu];

— model ortogràfic, perquè, una vegada seleccionat quin és el model fonològic-morfològic elegit, en el cas de l'exemple ['putsu] el fonema [ts], es tracta de «vestir» gràficament aquest fonema i, per tant, escollir una forma gràfica possible, tenint en compte els hàbits generals dels usuaris, que sempre han funcionat segons l'ortografia de l'italià: *z, zz, ts, tz*. S'opta per *tz*, present amb aquest valor fonètic en cognoms (Atzeni, Atzori, Putzu, Petza, etc.) i topònims sards (Tramatza, Lotzorai, etc.). Per això ['putsu] s'escriu *putzu*, i així en tots els altres casos similars amb fonema [ts].

14. LSU I LSC, UNS QUANTS CRITERIS

De tipus lingüístic

Optar per una varietat lingüística mitjana, per exemple ['paʏɛ] > paghe enfront de ['pake], ['paʔɛ], ['paɰɛ], ['padʒɛ], ['padʒi], ['paʒi], o que sigui d'articulació més fàcil i recíproca per a qui parla altres varietats.

De tipus morfològic

Una sola forma gràfica de les paraules (tant en la part inicial, com medial, com final) independentment de les modificacions fonosintàctiques, molt freqüents en sard. Per exemple, *sa fèmina*, no *sa 'èmina*, *sa hemina*.

Evitar les metàtesis

Per exemple: *pedra*, *bidru*, *pradu*, etcètera i no *preda/perda*, *bridu/birdu*, *padru/pardu*, etcètera.

Adoptar una solució «plena»

Una solució més completa respecte de l'etimologia comuna, per exemple *ogru*, *àteru*, *lavra* i no *ogu*, *atru*, *lara*, *larva*.

Privilegiar la regularitat paradigmàtica dels verbs

Per exemple, l'adopció generalitzada del gerundi en *-ende* en totes les conjugacions *-are*, *-ere*, *-ire*, que es llegirà *-endi* en les varietats meridionals; a més, s'adopta la desinència en *-ia* en tots els imperfets d'indicatiu, per a totes les conjugacions.

De tipus etimològic

La *-t* final de la tercera persona singular i plural dels verbs, per exemple en *fàghere* ('fer'), present d'indicatiu *fatzo*, *faghès*, *faghet*, *faghimus*, *faghides*, *faghent*. Encara que en algunes varietats la *-t* final del plural no es pronuncii.

De tipus ortogràfic

Evitar les assimilacions: per exemple *ortu* i no *otu*.

Reduir articles verbs i adverbis a parts mínimes, constitutives, separant la pre-

posició de l'article (*a su* i no *assu*, *de su* i no *dessu*, etcètera), les partícules enclítics del verb (*nara-bi-lu* ['*digues-li-ho*']), la preposició de l'adverbi (*a pustis*, *a foras*).

De tipus identitari

Preservar uns quants caràcters distintius típics del sard, per exemple *limba* i no *lingua*, *chena* i no *cena*, *iscola* i no *scola*.

15. LSU > LSC DIFERÈNCIES

Ambdues solucions constitueixen un model mononòmic (una escriptura, diverses pronúncies). Les principals diferències són:

<i>LSU</i>	<i>LSC</i>
fizu	figiu
anzone	angione
corzu	còrgiu
su, sa, sos, sas	su, sa, sos, sas/is
b, m	B, bb; m, mm
lu... los... lis...	lu... los... lis... + ddu... ddos... ddis...
<i>Infinit</i> esser, ruer, aer	èssere, rùere, àere
<i>Segona persona plural</i> sezis, azis	seis, ais

16. COM NEIX LA LSU/LSC I LA RELACIÓ ORALITAT > ESCRIPTURA > ORALITAT

- Seleccionant les categories de la llengua base (llatí).
- Cercant i catalogant les diferències locals per a cada varietat local real.
- Elevant a model una de les varietats reals, com en el cas OCULU > ogru, amb la relació entre pronúncies reals i un únic model escrit, on és evident la relació oralitat > escriptura > oralitat:

	<i>Llatí</i>	<i>Resultats locals</i>	<i>LSC</i>
-cl-	OC(U)LUM	['oglu] ['ogru] ['okru] ['orku] ['oγru] ['oγu]	<i>ogru</i>

	Llatí	Resultats locals	LSC
		['olʔu]	
		['ohru]	
		['oju]	
		['odʒu]	
		['otʃu]	
		['oglu]	
		['oʒu]	

17. VARIETATS I LSC: MEDIACIÓ EN UNA LÍNIA EVOLUTIVA

Davant la contraposició en dos blocs de la llengua sarda, oferim una visió que posa en evidència la continuïtat evolutiva present a l'interior de la llengua, a partir d'un model comú llatí, com en el cas de la -C- intervocàlica de PACEM, en què per a la LSC hem seleccionat el resultat *paghe* de l'anomenat *logudorès* que constitueix un punt intermedi entre l'extrem més conservador ['pake] de la vila d'Orosei i de la Baronia i el més innovador ['paʒi] de la ciutat de Càller/Casteddu i d'Oristany/Aristanis, sense abandonar la velaritat i l'oclusivitat originàries del llatí —que és una de les característiques reconegudes a una part del sard i, per tant, representativa de la seva identitat— si bé a *paghe* tenim un resultat sonor. Amb ['padʒe]/['padʒi] > *page* tenim un comportament palatalitzat similar a altres llengües neollatines. Amb ['paʒi] > *paxi*, la seva evolució extrema. Amb *paghe*, el que es té en compte no és tant la major proximitat al llatí com un valor en si, sinó un resultat més identitari i alhora central en la línia evolutiva.

El cas de *paghe* pot ser emblemàtic per comprendre la resta de tries fetes, en les quals no s'ha pensat mai que fossin variants millors o pitjors del sard. *Limba*, *abba*, no són millors que *lingua*, *àcua*, ni viceversa. *Limba* i *abba* són més identitaris i ja està.

18. LA LSC: MEDIACIÓ AMB LES ALTRES LLENGÜES DE SARDENYA

La mediació lingüística de la LSC no és vàlida només a l'interior del sard sinó que constitueix una mediació també amb les llengües diferents del sard que es parlen a Sardenya (gallurès, sassarès, alguerès, tabarquí). En efecte, fins i tot acceptant les denominacions tradicionals, l'anomenat *logudorès* no és, en la línia evolutiva, un dels dos extrems, sinó una fase intermèdia entre l'anomenat *baroniès* ['pake] i l'anomenat *campidanès* ['paʒi].

19. ALTRES CASOS DE MEDIACIÓ DE LA LSC

La LSC estableix una mediació també en els altres casos principals, com -P- exemple SAPAM > saba; -T- exemple META > meda; -D- exemple PEDEM > pee; -V- exemple NOVUM > nou; -LI- exemple FILIUM > figiu; -NI- exemple ANIONEM > angione; -RI- exemple CORIUM > còrgiu; en els articles plurals IPSOS, IPSAS > sos, sas, is; en la E àtona, exemple HOMINEM > òmine, O àtona, exemple MUROS > muros.

20. CONCLUSIONS

Al prejudici que «l'estàndard LSC pot matar la llengua i que el sard, potser, s'unirà espontàniament» podem respondre que:

No, perquè el que de veritat està perjudicant el sard és l'italià, no la LSC.

No, perquè el sard està retrocedint ja des de fa temps, abans que existís cap forma d'estàndard.

No, perquè la LSC no és una obligació, i cadascú pot usar la llengua i la norma que li agradi. Tinc la impressió que en realitat el refús de l'estàndard és una excusa per continuar utilitzant l'italià, no una forma alternativa d'estàndard o de sard. I sabem que en aquest moment, després de dècades i dècades d'escolarització en italià, l'italià surt més còmode, més fàcil en usos formals, mentre que aprendre el sard o aplicar normes al sard costa més, és pesat.

El temps, ja ho sabem, va en contra de les llengües no oficials. Com més esperem, pitjor serà. Cada dia pot ser pitjor, cada dia perdem en parlants i en qualitat de la llengua.

Cal construir el procés d'estandardització per a l'oficialització, ara, no demà.

El model LSC és complementari, no exclusiu ni substitutiu, respecte de les varietats locals.

La LSC té funció de llengua «externa» a la comunitat lingüística local, una funció «intercomunitària».

La varietat local té funció de llengua «interna», una funció «intracomunitària».

L'estàndard té menys afectivitat i més poder de comunicar.

Les varietats tenen més afectivitat i menys poder d'intercomunicar.

Ningú no pot prohibir a ningú escriure en totes les varietats locals (per què només dues?). Ja es fa.

Per això, l'estàndard se situa per sobre de totes, com a «llengua sostre». L'estàndard no pot renunciar a les varietats, i viceversa.